

mtatkki

Hungarian Academy of Sciences
Centre for Social Sciences
Institute for Minority Studies

A PDF fájlok elektronikusan kereshetőek.

A dokumentum használatával elfogadom az
[Europeana felhasználói szabályzatát](#).

RACIONALIZÁLÁS

A racionalizálásnak az 1914—18. éves háború után három iránya fejlődött ki. Az egyik az angolszász népeknél, elsősorban az Egyesült Államokban, ahol ez a mozgalom a „management“ fogalmához kapcsolódott. A második, a latin államoknál, főképpen Francia- és Olaszországban, ahol ezt a mozgalmat „a munka tudományos szervezése“ elnevezéssel illették és végül a harmadik irány a német, amely az először általuk használt kifejezésnek megfelelően a „racionalizálás elnevezés alatt terjedt el. A francia irány jutott érvényre Csehszlovákiában, Lengyelországban, Jugoszláviában, Romániában és Bulgáriában, míg a német felfogás érvényesült Ausztriában. A magyar racionalizálási mozgalom vegyesen az angolszász és a német-rendszer behatására indult meg.

A délkelet-európai államok politikai és gazdasági helyzete szabta meg kezdetben a racionalizálás irányát. Az első világháborúból kikerült győztes államok a racionalizálást főképpen arra használták fel, hogy a békekötések folytán megszerzett gazdasági szupremációjukat biztosítsák, míg a legyőzött államok a racionalizálás segítségével gazdasági erőforrásaik kihasználását kívánták hatékonyabbá tenni és az elvesztett háború okozta gazdasági károkat minél gyorsabban pótolni.

A fentebb említett államoknál a racionalizálás elsősorban az ipari termelésre terjedt ki, amely természetszerűleg erre a legtöbb lehetőséget nyújtotta. A gyáripari racionalizálásra rendkívül nagy ösztönzést adott annak a felismerése, hogy az 1914—18. éves világháború alatt az Egyesült Államok ipari termelése Taylor amerikai mérnök kezdeményezésére olyan új eszközöket és módszereket alkalmazott, amelyek jelentősége szinte forradalmi volt. A gyáripari termelésen kívül racionalizálásra került a kézművesipar, a mezőgazdaság, a közlekedés, a kereskedelem, a közművek és az állami közigazgatás. Helyenként a racionalizálás kiterjedt a bankok és pénzügyintézetek működésére, gazdaságosabbá tételére is. A gyáripar problémái voltak a termelés specializálása, tipizálása, az ipari vállalatok önköltségszámításának korszerűsítése, idő- és mozgási tanulmányok, elő- és utókalkuláció, munkabérek helyes megállapítása, a munka-előkészítés és a munkaeszközök javításának kérdése, stb. Ide tartozik a szakmaszerű üzemvizsgálatok kérdése is, amelynek tanulságai-ból fejlődött ki az egységes könyvelési és önköltségszámítási rendszer, ami ismét módot adott az ipari vállalat üzem- és üzleteredményeinek összehasonlítására és az árpolitika alapelveinek megállapítására.

Európában különösen Németország¹⁾ foglalkozott a racionalizálás

¹⁾ Németország már az első világháború alatt létesítette a Szabványozó Bizottságot azzal a feladattal, hogy a német hadianyagtermelés, majd később az egész gyáripari termelés számára szabványokat állapítson meg. Azonkívül 1918-ban felállította az Anschluss für Wirtschaftliche Fertigung (AWF) szervet azzal a céllal, hogy az ipari termelést fokozza és előmozdítsa a gyártmányok tökéletesbítését, valamint az önköltség csökkentését. 1921-ben Németország felállította a Reichskuratorium für Wirtschaftlichkeit-et (RKW), mint a gyáripari és kézművesipari termelés központi racionalizálási szervét, mely nem volt állami intézmény, de az állam minden tekintetben messzemenően támogatta.

kérdéseivel. A probléma főcélja az ipari termelésben dolgozó ember számára oly helyzet biztosítása, amely képességeinek leginkább megfelel, egyben lehetővé teszi, hogy a nemzet összességének javára a legnagyobb teljesítményt felmutathassa.

Ausztria 1928-ban állította fel az Österreichisches Kuratorium für Wirtschaftlichkeit (az Ö. K. W.) című intézményt, mely hasonló feladatokkal foglalkozott, mint a német R. K. W., majd Ausztria önállóságának megszűnése után be is olvadt abba. Az ÖKW-nak igen nagy érdeme volt abban, hogy Ausztria gyáripari termelése az első világháború után oly nagymértékben megerősödött.

Csehszlovákiának racionalizálási mozgalma az államnak gazdasági függetlenségét tűzte ki célul, tehát kifejezetten nemzeti jellegű volt és ennek megfelelően nemcsak a gyáripari termelésre, hanem a mezőgazdasági termelésre is igen nagy figyelmet fordított. A mozgalom célját az erőteljes és rendszeres propaganda nagymértékben mozdította elő. Mind Csehszlovákiában, mind Ausztriában, valamint a többi dunavölgyi államokban is a racionalizálás központi szervének működését számos más intézet és társadalmi szerv támogatta. Ezek közül Csehszlovákiában ki kell emelni a még 1920-ban alapított ú. n. Massaryk-Akadémiát, amely a cseh mérnökök kezdeményezésére alakult független, tudományos intézet volt azzal a célkitűzéssel, hogy különösen technikai szempontokból az iparban foglalkoztatott lakosság munkájának minél nagyobb észszerűségét és az állam természetes gazdasági erőforrásainak minél gazdaságosabb kiaknázását segítse elő.

Lengyelországban a központi racionalizálási szervezet, az Institut Naukowej Organizacji, 1925-ben létesült, majd 1926-ban a Polski Komitet Naukowej Organizacji-t állították fel. Ezek működésükben a francia racionalizálási mozgalmat követték és főképpen a gyáripar, elsősorban a gép- és textilipar racionalizálása terén fejtettek ki értékes munkásságot. A lengyel racionalizálás célja szintén az állam gazdasági önállóságának a biztosítása volt.

Magyarország az első világháború után súlyos gazdasági helyzetbe került. Első feladata a háború kárainak helyrehozatala volt, majd a gyáripari termelést a megkisebbedett ország szükségleteihez szabva, egyes ipari ágak termelését csökkenteni, másokét messzemenőleg fejleszteni kellett. Csak amikor ezen a téren bizonyos egyensúlyi állapot bekövetkezett, merült fel 1930-ban a központi racionalizálási szerv létesítésének a gondolata, majd 1932-ben a Magyar Racionalizálási Bizottság létesítése társadalmi szervként. A magyar racionalizálási mozgalom is felölelte a közüzemek és a mezőgazdaság racionalizálási feladatait míg az állami közigazgatás racionalizálására kormánybiztosságot állítottak fel. Utóbbi azonban, bár értékes adatgyűjtést végzett és számos alapvető javaslatot készített, működését hamarosan beszüntette.

Romániában 1927-ben alakult meg az Institutul Romanesc de Organizare Stientifica a Muncii azzal a célkitűzéssel, hogy a racionalizálás eszméjét az iparban, a mezőgazdaságban, a kereskedelemben, a közlekedésben, a közigazgatásban, sőt a hadseregben is ismertesse és azok alkalmazását előmozdítsa.

Bulgáriában hasonló szervezet 1928-ban egyes ipari vállalatok kezdeményezésére a Comité d'Organisation Scientifique du Travail címmel alakult meg.

A délkeleteurópai államok racionalizálási mozgalma — amint a fentiekből is kitűnik — túlnyomórészt az ipari termelésre terjedt ki s e téren az egyes államok a maguk ipari termelésének megfelelően többé-kevésbé jelentékeny eredményt értek el. Ez az eredmény a gyáripari termelés technikai berendezésének, adminisztrációjának, organizációjának, a munkások és tisztviselők szakképzettségének a függvénye s így természetesen igen egyenlőtlen még az egyes államok ipargazdaságának keretein belül is. A háború alatt a fejlődés még egyenlőtlenebbé vált, a hadianyaggyártás sokkal erőteljesebben racionalizálódott, mint a polgári szükségletek kielégítésére szolgáló javak gyártása.

A mezőgazdasági termelés területén azonban a racionalizálási mozgalom — Németországot kivéve — általában véve elmaradt még azokban az államokban is, amelyek gazdasága inkább agrárjellegű. E téren tehát igen messzemenő feladatok várnak még megvalósításra. Hasonló a helyzet a kézművesipar területén is, hol azonban Ausztria és Csehszlovákia is jelentősebb eredményt értek el.

Az állami adminisztráció és az állami üzemek racionalizálása mindentűn igen lassú léptekben halad előre. Csak közvetlenül a háború előtt jutott el ez a kérdés néhány államban oly színvonalra, amelynél a gyakorlati megvalósítás nagyobb eredménnyel biztatott volna. Az idevágó törekvéseket, sajnos, az 1939-ben kiütött háború egyszerre megszüntette.

A háború alatt a gazdasági élet erőteljes állami irányítása folytán minden hadviselő államban különböző adminisztratív és gazdasági szervek, központok keletkeztek, amelyek az állami igazgatás racionalizálására való törekvésnek többnyire akadályaiává váltak. A világháború befejeztével e szervek megszüntetése, illetve fokozatos leépítése adhat majd módot és lehetőséget arra, hogy az állami adminisztráció racionalizálása ismét a gyakorlatilag megoldható feladatok között foglaljon helyet.

Hasonló a helyzet az egyéni háztartások racionalizálásánál. Ennek a jelentőségét csak az utolsó tíz évben ismerték fel, noha az egyéni háztartások alkotják a legnagyobb számú üzemet, amelyek mindegyikében messzemenő munkaerő- és anyagpazarlás folyik, úgy hogy a háztartások gazdaságosabbá tétele nemzetgazdasági szempontból is fontos feladattá válik. Ausztria és Magyarország racionalizálási bizottságai foglalkoztak a háztartások racionalizálásának problémáival, azonban a világháború közismert nehézségei (a lakásínség, az élelmiszerek beszerzésének korlátozottsága, a munkaerőknek még a háztartás területéről való elvonása, stb.) miatt munkájuk eredményes nem volt. A délkeleteurópai államokban tehát a háborús károk pótlása, az országok gazdasági megerősítése és a külfölddel való lépéstartás végett messzemenő racionalizálási feladatok megoldása elkerülhetetlenül szükséges.